

ԴԱՎԻԹ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ*Բանասիրական գիտությունների թեկնածու*

ՄԻԱՄԱՆԹՈՅԻ ՊՈՆԶԻԱՅԻ ԱՌՆՁՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԻՄՎՈՒԻԶՄԻ ՆԵՏ ԵՎ ՆԱՅ ՄԱՍՈՒԼԸ (1900-1910-ԱԿԱՆ ԹԹ.)

Սիամանթոյի ստեղծագործությունը մեծ հետաքրքրություն էր առաջացրել ոչ միայն արևմտահայ, այլև արևելահայ ընթերցողների շրջանում, այն էլ բավականին վաղ՝ 1899-1900 թթ., մամուլում առաջին բանաստեղծությունների տպագրության հետ մեկտեղ: Թեև գրական բանավեճեր (կամ բանակոխվման) իրենց դասական իմաստով չեն ընթացել, սակայն տարբեր պարբերականներում արտահայտված կարծիքների՝ հաճախ հակադիր, իրարամերձ բնույթը, մաս որոշ տեսակետների ընդհանրությունը ի մի բերելով, կարելի է ներկայացնել դրանք մեկ միասնական գործընթացի մեջ և ավելի քան տասը տարվա (1900-1913 թթ.) համապատկերում:

Ըստ այդմ, ինչպե՞ս է քննվում Սիամանթոյի պոեզիան սիմվոլիզմի հետ ունեցած առնչությունների համատեքստում:

Սկզբից նեթ՝ նկատելի է երկու հիմնական միտում. մի դեպքում բանաստեղծի չափածո գործերը խիստ քննադատվում են՝ նկատի ունենալով նրա հակումը դեպի «դեկադենտիզմը», անհարկի բառաբարդումները և «սիմվոլամոլությունը», մյուս դեպքում գնահատվում է խոշոր անհատականությունը, նրա բանաստեղծական հզոր թափը, ավանդական թեմատիկային միանգամայն մոր շունչ ու ոգի հաղորդելը: Կար մաս երրորդ մոտեցումը. Սիամանթոյի տաղանդը գնահատելով հանդերձ, որոշակի զգուշավորություն էին ցուցաբերում՝ մատնանշելով եվրոպական սիմվոլիզմի ազդեցությունը, զեղարվեստական պատկերավորման որոշ թերություններ և այլն:

«Անահիտ»-ում տպագրած (1900 թ. փետրվար) նրա բանաստեղծությունները բացասական արձագանք գտան հատկապես արևելահայ պարբերականներում («Մշակ», «Մուրճ», 1900-1903 թթ.): «Մշակի» հոդվածագիր Տ. Հովհաննիսյանը, սիմվոլիզմը միանըջանակորեն համարելով դեկադենտական հոսանք, խիստ և հեզմական խոսքեր է ուղղում «Անահիտի» ու այնտեղ տպագրված հայ սիմվոլիստների հասցեին: Մասնավորապես հիշատակելով Ա. Յարճաճյանի «Հոգնություն», «Բարեկենդանի իրիկուն» բանաստեղծությունները՝ նա գրում է. «Ի՞նչ օգուտ կարող է ստանալ խեղճ ընթերցողը այդ հոգիներից, որոնք սառնում են լուսնից թափվող ձյունից, պահանջ են զգում մսե պատանքի, անտեսանելի թաթով շալակներ են շոշափում... - այդ դժվար է հասկանալ մեզ, հասարակ մահկանացուներին, որ անընդունակ ենք «Անահիտի» աշխատակիցների մման մայել աշխարհին...»¹:

¹ Տ. Հովհաննիսյան, Մեր դեկադենտները, «Մշակ», 1900, N 75, 26 սալիկի:

տակցում է «Հայորդիների» հեղինակի լուրջ կարողությունները և կարծում է, որ որոշ ժամանակ անց նա հայ գրականությանը կարող է տալ «մեծ արժեքով գործեր»:

Սակայն թերահավատ վերաբերմունք ունենալով սիմվոլիզմի հանդեպ և հատկապես շեշտելով նրա ոչ «դեմոկրատիկ մկարագիրը»՝ հեղինակն այս բնութագիրն անուղղակիորեն վերագրում է նաև Սիամանթոյի պոեզիային և ընկնում հակասության մեջ: Ընդհակառակը, հայ բանաստեղծին բնորոշ էր «դեմոկրատիկ մկարագիրը», առավել ևս «Հայորդիների» շարքին, որտեղ բանաստեղծական հզոր շնչով տիպականացվել էին հայ ժողովրդի լավագույն գավակները (Անդրանիկ, Խրիմյան Հայրիկ, Աղբյուր Սերոբ Վարդանյան): Թեև նաև այս հակասությունն է պատճառը, որ հոդվածագիրը սիմվոլիզմի տեսական սկզբունքների մասին խոսում է երկար, իսկ «Հայորդիների» վերլուծությունը տալիս ընդամենը մի քանի տողով...

Հետաքրքիր է, որ «Մուրճի» և «Մշակի» բացասական վերաբերմունքը սիմվոլիզմի՝ որպես դեկադենտական ուղղության հանդեպ և այս սկետտով Սիամանթոյի պոեզիայի քննադատությունը շարունակվում է նաև 1910-ական թվականներին: Նման «համառ հետևողականության» արտահայտություններից մեկն էլ Հ. Սուրխաթյանի «Արյան մղձավաճի և ըմբոստության երգիչը» հոդվածն է («Մշակ», 1913): Ընդունելով արդեն բանաստեղծի մեծությունը, հայության ցավերն ու տառապանքները խորապես վերապրելու և դրանք տաղանդավոր գրչով ներկայացնելու կարողությունները, Սուրխաթյանը նույնպես չի մոռանում նշել, որ այդ ամենով հանդերձ, Սիամանթոն ևս դարասկզբի նորագույն բանաստեղծներից շատերի նման «իր վրա կրում է դեկադանսի և սիմվոլիզմի մի քանի տարրերը»: Այս շեշտում է հատկապես նրա «փետրավորված դարձվածքները, բարդ խրթին ոճը» և բերում օրինակներ՝ եզրակացնելով, թե դրանք «նորություններ են, ...որոնք բոլորում են արտահայտության աղքատությունից... Հենց իսկական դեկադանսը սա է»⁵:

«Խորհրդապաշտ» Յարճանյանի պոեզիայի հանդեպ միանշանակ չէր վերաբերմունքը նաև արևմտահայ մամուլում: Սիմվոլիզմի գեղագիտությունը թերագնահատող «Բազմավեպի» հեղինակը Սիամանթոյին մկրված առաջին իսկ հոդվածում («Հայկական ժամանակակից բանաստեղծությունը», 1907, թիվ 3) երբեմն հումորախառն, երբեմն լուրջ տոնով անդրադառնում է բանաստեղծի ոճին: Նա մասնավորապես առանձնացնում է մի շարք բառային պատկերներ («կարմիր կամք», «հույսի շուշաններ», «երկաթե ձյուն» և այլն), փորձում վերծանել դրանք, նաև առիթը չի կորցնում կծու խոսքեր մետելու «այն քիչ մ'անորոշ, մշուշապատ դպրոցի» հասցեին: Մի կողմ թողնելով բուն նյութը՝ Հ. Ղ. Բժիկյանը մինչև վերջ շարունակում է իր կիսահեգնական որակումները՝ եզրակացնելով. «Հոգեվարքե և հույսերե հետո՝ անոնց Ջահերն ունեցանք. ջահեր՝ վառված հզոր երևակայութենե մը այն անեզր գիշերվան մեջ՝ որ խորհրդապաշտ բանաստեղծությունն է»⁶:

Ավելի լուրջ է վերաբերմունքը նույն ամսագրի թիվ 9-10-ում տպագրված հոդվածում: Այս անգամ Սիամանթոն ներկայացվում է իբրև ճանաչված և ընդունված բանաստեղծ, «լուրջ խորհրդապաշտ», որը կոչված է «վերանորոգիչի դեր մը» կատարելու հայ գրականության մեջ: Հոդվածի երկրորդ մասը կրկին անդրադարձ է բանաստեղծի ոճին. առանձ-

⁵ Սուրխաթյան, Արյան մղձավաճի և ըմբոստության երգիչը, «Մշակ», 1913, N 285, 22 դեկտեմբերի:

⁶ Հ. Ղ. Բժիկյան, Հայկական ժամանակակից բանաստեղծությունը, «Բազմավեպ», 1907, թիվ 3, մարտ, էջ 132:

նացվում է երկու էական կողմ: Նախ՝ պատկերների առատությունն ու թարմությունը: Կարևոր հանգամանք է դիտվում նրանց ամսովորությունն ու «բառերու խորհրդականությունը», որոնց խորքային շերտերին հասնելով՝ ըմբերողն ի վերջո կարող է փարատել «անհիմանալիության մեջ»:

Մեկ այլ էական հատկանիշ համարելով «եզականությունը»՝ հեղինակը Սիամանթոյի բանաստեղծական ոճը կրկին հարաբերակցում է եվրոպական սիմվոլիստների պոետիկային՝ մշտելով, որ տվյալ դեպքում հայ բանաստեղծը նաև «իբր կաղապար ընտրված անձ ունի»՝ բելգիացի բանաստեղծ Է. Վերհաունը: Այնուհետև բնութագրում է Սիամանթոյի «եզականությունը». «Այն կազմված է այն մեծ հակասությամբ՝ որ կա իր նախասիրած մյուսերուն և նախասիրած ձևերուն մեջ»⁷ (ընդգծումները հեղինակին են - Դ. Պ.): «Եզականությունն» իբրև հակասություն դիտարկելով՝ հողվածագիրը նկատի ունի հետևյալը. Սիամանթոն արևելյան կյանքն է պատկերում «արևմտյան արտահայտությամբ», կամ այլ խոսքով՝ «Հայաստանը կերգե բայց ապրելով Եվրոպայի մեջ»⁸:

Մեծաները չի մոռանում խորհրդապաշտ դպրոցի թերությունները, նրան բնորոշ անկումային տրամադրությունների, արվեստականության, երևակայության «հուսահատ ճիգերի» առկայությունը՝ վերջում ցանկություն հայտնելով տեսնել հայ բանաստեղծի պոետիկան սիմվոլիզմի լավագույն հատկություններով օժտված:

Ընդամենը երկու-երեք տարվա ընթացքում նկատելի են սիմվոլիզմի և նրա հայ հետևորդների նկատմամբ «Բազմավեպի» վերաբերմունքի փոփոխության լուրջ մշաններ: Եթե 1905-ին տպագրված հոդվածում («Խորհրդապաշտ դպրոցը հայ գրականության մեջ») առաջադրված հարցին՝ «Պե՞տք է հայ գրականությունը խորհրդապաշտության հետևի», միանշանակորեն բացասական պատասխան էր տրվում, ապա այժմ հայ խորհրդապաշտ բանաստեղծը համարվում է դարասկզբի մեր գրականության խոշորագույն ներկայացուցիչներից մեկը, որը «չափազանց սիրված է» հայության մեջ:

Սիմվոլիզմի հետ Սիամանթոյի պոետիկայի առնչությունները լուրովի էին գնահատում նաև նրա մեծությունն՝ անվերապահ ընդունողները: Մասնավորապես Արշակ Չոպանյանը, որ դեռևս 1900-ին «Ամսօր»-ում տպագրել էր բանաստեղծի արձակ և չափածո մի շարք գործեր, 1902-ին առաջիններից մեկն է գրախոսում «Դյուցազնորեն» ժողովածուն: Նրա կարծիքով՝ այս գրքուկը «ամենն հզոր տեսիլքներն մին է գոր հայ միտք մը հղացած ու պղնձի մեջ քանդակած ըլլա»⁹: Նախապես մատնանշելով Սիամանթոյի ստեղծագործական կյանքի առաջին շրջանում (մինչև «Դյուցազնորեն») Մ. Մետերլինկի և Է. Վերհաունի «տիրական» ազդեցությունը՝ քննադատը միաժամանակ ավելացնում է, որ բանաստեղծը զգալի առաջընթաց է ապրել, և այժմ այդ ազդեցությունը ժողովածուում նկատելի է միայն «արտահայտության ձևին» առումով: Սիամանթոյի մասին նա շարունակում է հիացմունքով խոսել նաև «Հոգեվարքի և հույսի ջահեր» ժողովածուի լույսընծայման կապակցությամբ: Կրկին անդրադառնալով Սիամանթո-եվրոպական սիմվոլիստներ (Է. Վեր-

⁷ Մենասեր, Սիամանթո, «Նոգնվարքի և հույսի ջահեր» ու հեղինակը, «Բազմավեպ», 1907, թիվ 9-10, էջ 419:

⁸ Նույն տեղում, էջ 420:

⁹ Արշակ Չոպանյան, Գրքեր և թերթեր. Արտ. Յարճանյան, «Դյուցազնորեն», «Ամսօր», Փարիզ, 1902, N 3, էջ 53:

հառն, Մ. Մետերլինկ, Հանրի Դը Ռենդին) փոխհարաբերության խնդրին՝ Չոպանյանն ուշագրավ բացահայտումներ է անում: Նախ՝ մշվում է, որ հայ բանաստեղծը վերջնականապես հաղթահարել է նրանց ազդեցությունը և ստեղծագործում է «ազատ ու ինքնատիպ ձևով մը»: Առավել հետաքրքիր է երկրորդ դիտարկումը. ըստ Չոպանյանի՝ Յարճանյանն ուղղակիորեն սերում է այն հին երգիչներից, որոնք վերաներմ ու Աստվածաշունչն են կերտել: Բայց արդյո՞ք մույն ակունքից չեն սնվել Մետերլինկն ու Վերհաուդը: Եթե այդպես է, ուրեմն նրանք ևս «տարապայմանին, ծայրահեղին, խորհրդավորին ու հանդուգին, գերագույն գրքության և գերագույն հուզման համար իրենց ունեցած տարփանքովը շատ մոտ են Արևելքի հին պոետներուն...»¹⁰:

Այս դիտարկումից կարելի է երկու հետևություն բխեցնել. առաջին, Արևելքը շարունակում է սնել Արևմուտքի բանաստեղծությունը, երկրորդ, Սիամանթոն փաստորեն ոչ միայն բովանդակության, այլև ձևի առումով «խորապես արևելցի» բանաստեղծ է: Չոպանյանը, սակայն, կամզ չի առնում և շարունակում է՝ հանգելով մոր հետևության: Քանի որ Արևելքի բանաստեղծությունը «ընդհանրապես ոռոմանթիկ է», ուստի «Յարճանյան, իբրև ճշմարիտ Արևելյան միտք, ամխառնորեն ոռոմանթիկ է, իրմե ավելի ոռոմանթիկ բանաստեղծ չենք ունեցած, մույնիսկ անոնց մեջ որ պատմականորեն «ոռոմանթիկ» կոչված շրջանին ապրած են...»¹¹:

Եզրահանգումն արդեն իսկ սուրբնկտիվ է, քանզի հստակորեն դրված է անձնական կարծիքի դրոշմը («իրմե ավելի ոռոմանթիկ բանաստեղծ չենք ունեցած»), բայց և այնպես հոդվածագրի դիտարկումները ինքնատիպ և թարմ շունչ ունեն: Նման մոտեցմամբ Չոպանյանը մաս ուղղորդում էր հայ քննադատական միտքը դեպի ազգակենտրոն մտածողություն: Սիամանթոնյան սիմվոլիստ կամ դեկադենտ համարողները գրական այս դպրոցի հանդեպ ունեցած բացասական մտայնության ներքո հանիրավի թերազնաբանությամբ էին իսկական բանաստեղծին, նրա հզոր թափն ու մարտական ոգին: Այնինչ Չոպանյանի մատն այս զարկերակի վրա էր, իսկ «ոռոմանթիկ բանաստեղծ» բնորոշմամբ, հանձին Սիամանթոնյի, մա տեսնում և ընթերցողին մատնացույց էր անում ազգային ոգու կենսունակ շերտերը լավագույնս վերծանողին:

Ընդհանուր առմամբ քիչ չէին մաս այն քննադատները, ովքեր սիմվոլիզմի հետ ունեցած աղերսները համարում էին բանաստեղծի ստեղծագործության կարևոր արժանիքներից մեկը: Այս առումով դարասկզբի (1900-1903 թթ.) արևելահայ մամուլում «առաջին ծիծեռնակներից» մեկը Վրթանես Փափագյանն էր: Նրա «Մեր կաղապարային քննադատները» հոդվածում մորի և հնի հակամարտության մեջ սիմվոլիզմը դիտվում է իբրև գրական առաջադեմ հոսանք, իսկ նրա հայ հետևորդներից Ա. Յարճանյանը՝ անվերապահ հիացմունքի արժանի: Այն, ինչի համար քննադատում էին «Մշակի», «Մուրճի» հոդվածագիրները՝ բանաստեղծին համարելով «զառանցական» մտքերի ու ձայների, անհասկանալի բառաբարդումների հեղինակ, Փափագյանի հուզական գրչի տակ այլ մեկնաբանություն է ստանում. «Բայց, իրա՞վ, այդպե՞ս է. բառերի կուտակումներ են օրինակ հենց Յարճան-

¹⁰ Արշակ Չոպանյան, Արտմ Յարճանյան, Հոգևորքի և հույսի քահնր, «Անահիթ», Փարիզ, 1907, N 3-4-5, էջ 88:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 89:

շունչը, որ բերում էին իրենց հետ մեծատաղանդ գրողները:

Վերապահ գնահատման խնդրում էական դեր էին խաղում մամուլի մի շարք օրգանների սուբյեկտիվ մոտեցումները, որոնք մի դեպքում որոշակի աշխարհայեցողության արդյունք էին (իմչպես, ասենք, «Մշակի», «Մուրճի» «օգտապաշտական» ըմբռնումները և համապատասխան դիրքորոշումները Սիամանթոյի ստեղծագործության նկատմամբ), մեկ այլ դեպքում՝ գեղագիտական սկզբունքների և անձնական փոխադրություններով «սնված» խմբակային («clique»-ային) վերաբերմունքի միախառնված դրսևորում (Մեծարենցի պոեզիայի նկատմամբ «Մասիսի» անհամդուրժող կեցվածքը):

Բացասաբար արտահայտվող քննադատների գնահատումներում ուշագրավ էր նաև հետևյալ միտումը. նրանք մեծ մասամբ անտեսում էին «դեկադան» և «սիմվոլիզմ» հասկացությունների էական տարբերությունները, մասնավորապես՝ եվրոպական գեղագիտության մեջ արդեն իսկ որոշարկված այն դրույթը, որ սիմվոլիզմն ի վերջո անկումային հոսանք է: Ավելին, այս դպրոցի հայ հետևորդներին և նրանց ստեղծագործությունները նսեմացնելու նպատակով հաճախ պիտակավորում էին «անկապաշտ», «դեկադենտ», «դեկադենտորեն» և նման այլ եզրույթներով (տեքմիմներով):

Չի բացառվում նաև, որ բացասական այս տրամադրությունները ինչ-որ առումով զգաստացնող դեր խաղացած լինեն Սիամանթոյի և Մեծարենցի ստեղծագործական կյանքում: Վերջինս պատասխան եղույթներում փորձում էր համոզել. ինքը երբեք սիմվոլիզմի ստրկամիտ հետևորդ չի եղել՝ իրողություն, որը բանաստեղծի մոտ ինքնազսպման կառույցի գոյությունը վկայող լուրօրինակ խոստովանությունն է: Իսկ Սիամանթոյի պոեզիայում, հատկապես վերջին շրջանի գործերում (հիշենք «Հայրենի հրավեր» շարքը) գեղարվեստական պատկերավորման սիմվոլիստական սկզբունքներն առանձնապես նկատելի չեն:

Ուշագրավ ընդհանրություններից մեկն էլ այն է, որ երկու բանաստեղծներն էլ ունեին իրենցով անվերապահ հիացողներ, որոնք ոգևորված էին նրանց հայտնությամբ, մամուլի էջերում ազդարարում էին այդ մասին՝ փոքր-ինչ չկասկածելով իրենց ներքին զգացողությանը: Նրանք ոչ միայն չէին ժխտում սիմվոլիզմի հետ այս բանաստեղծների ունեցած առնչությունները, այլև հարկ եղած դեպքում ըստ արժանվույն գնահատում էին դրանք՝ ելնելով ստեղծագործողի անհատականությունից և գրական գործընթացների զարգացման տրամաբանությունից: Ժամանակը ցույց տվեց, որ նրանք չէին սխալվում:

Այս ամենով հանդերձ, մամուլում տպագրված հոդվածներն ու գրախոսականները ի ցույց են դնում նաև մոտեցումների, քննադատական արձագանքների որոշակի տարբերություններ:

Արդեն մշել ենք, որ Սիամանթոյի պոեզիան, ի տարբերություն Մեծարենցի, գրական ուղղակի բանավեճերի կամ բանակոխիվների առիթ չի տվել, թեև հակադիր կարծիքներ և՛ արևմտահայ, և՛ արևելահայ մամուլում շարունակվում էին հրապարակվել (հատկապես մինչև 1910 թվականը)՝ վկայելով, որ բանաստեղծի չափածո երկերը առերևույթ չերևացող, բայց մոտեցումների անուղղակի բախումներով հարուստ երկխոսության տեսադաշտում են:

Կարևոր հանգամանք էր այս բանաստեղծների վերաբերմունքը իրենց ստեղծագործություններին տրվող գնահատականներին: Մեծարենցն ակտիվ բանակոմի մեջ էր հա-

կառակորդների հետ, հանդեսների էջերում պաշտպանում էր իր գեղագիտական սկզբունքները, ընդ որում՝ թե՛ անհատապես և թե՛ համակիրների խմբով: Այնինչ Սիամանթոն, որքան մեզ հայտնի է, իր մասին գրված որևէ հրապարակման մամուլով չի արձագանքել: Արդյունքում՝ Մեծարենցի դեմ ելույթ ունեցողները, ցավոք, որոշ դեպքերում անցնում էին պատշաճության սահմանները, և հայհոյախառն որակումներով արժեզրկվում էր բանակոիվը: Սիամանթոնի պարագայում թեև քիչ չէին բացասական գնահատականները, սակայն դրանք անձնական վիրավորանքի շեշտեր չեն ունեցել:

Հետաքրքիր մի իրողություն. Մեծարենցի պոեզիան դարասկզբի (մինչև 1910 թվականը) արևելահայ մամուլում առանձնակի վերաբերմունքի չի արժանացել: Արևելահայերը գնահատում էին այս բանաստեղծին՝ հիմնականում ելնելով արևմտահայ պարբերականներում լույս տեսնող հոդվածների ուղղվածությունից: Նրա պոեզիան արևելահայ իրականության մեջ ըստ արժանիւյն սկսեց գնահատվել 1910-ական թվականներին, ապա մաս՝ խորհրդային տարիներին:

Սիամանթոնի պոեզիան այս առումով երջանիկ բացառություն էր. առաջին իսկ բանաստեղծությունների տպագրությունից հետո հայտնվել է արևելահայ պարբերականների ու շաղկապի կենտրոնում, որոնք հրապարակված հոդվածների ու գրախոսությունների թվով չեն զիջում արևմտահայ մամուլին: Հետաքրքրությունն առաջին հերթին թեմայի հետ ունեցած հոգեհարազատության արդյունք էր: Հայրենիքի տառապանքի երգիչը բացառապես մոր լիցքեր էր հաղորդել հայրենասիրական պոեզիային, այս դեպքում արևմտահայի կամ արևելահայի խնդիր չկար այլևս:

Նկատելի է մի կարևոր երևույթ ևս. արևմտահայ մամուլում Սիամանթոնի պոեզիային անդրադարձել են հիմնականում «Ամառիտը», «Բազմավեպը», «Ծիրակը», «Ժամանակը», «Ազատամարտը», «Ծանրը», «Բյուզանդիոնը»... Ինչքան էլ զարմանալի է, այս ցանկում «Մասիս» հանդեսը չկա (որքան մեզ հաջողվեց պարզել, մրա էջերում Սիամանթոնի ստեղծագործությանը միևրված առանձին հոդված չի տպագրվել): Ըստ որոշ գրախոսների, Սիամանթոն դարասկզբի «ամենատեղ խորհրդապաշտ բանաստեղծն է», և այս իրողությանը դժվար թե անտեղյակ լինեին սիմվոլիզմի վտանգի դեմ ահազանգող Ե. Արմենն ու իր համախոհները¹⁶: Իսկ մրանց լուրջությունը պարզապես վկայում է, որ Մեծարենցի դեմ տարվող բանակոիւմ, ցավոք, անձնական խնդիրների դերակատարությունը առաջնային էր...

Սիմվոլիզմի «ազգայնացումը» որքան բնորոշ էր Մեծարենցի քնարերգությանը, մույնքան ու թերևս առավել հատկանշական էր Սիամանթոնի հայրենասիրական քնարին: Երկու դեպքում էլ գրական այս ուղղությունը բացահայտվեց իր մոր կողմերով՝ մեծապես հարստացնելով 20-րդ դարասկզբի հայ պոեզիան:

¹⁶ Մ. Մեծարենցի հակառակորդ Ե. Արմենն այդ փարիսերին «Մասիս» խմբագիրներից մեկն էր: